

dr hab. Anna Dorota Potocka prof. nzw w ASP
dziedzina : sztuki plastyczne
dyscyplina: konserwacja i restauracja dzieł sztuki
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki

Warszawa, 20 .10.2016

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Irmy Pawelskiej
„Warsztat dominikański” w świetle badań konserwatorskich

Zleceniodawca recenzji

Recenzja została przygotowana na zlecenie Rady Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie - pismo z dnia 19.09.2016 r WKiRDS-5130/2/2013, skierowane przez Dziekana WKiRDS dr hab. Martę Lempart – Geratowską prof. ASP.

Podstawa prawna

1.Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; ze zmian. Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365; Dz. U. z 2010 r. Nr 96. poz. 620; Nr 182, poz. 1228;Dz. U. z 2011 r. Nr 84, poz. 455

Przedłożona przez Doktorantkę dokumentacja w wersji papierowej składa się z dwóch tomów: dysertacji „*Warsztat dominikański*” w świetle badań konserwatorskich (I tom) oraz *Dokumentacji prac konserwatorskich i restauratorskich* dotyczącej pięciu obrazów z ołtarza pw. św. Jana Kantego z klasztoru oo. Dominikanów w Krakowie (II tom).

Dołączono także badanie antyplagiatowe opracowania oraz dane osobowe wraz z wykazem wybranego dorobku w wersji elektronicznej.

Dane osobowe

Pani Irma Pawelska (ur.1983) jest absolwentką Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. W trakcie studiów odbyła staże - w Kunsthistorisches Museum w Wiedniu, w National Museum w Cardiff oraz w ramach wymiany Socrates-Erasmus w Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Antwerpii, na tamtejszym Wydziale Konserwacji Dzieł Sztuki.

W 2007 roku uzyskała tytuł magistra sztuki otrzymując dyplom za pracę „*Salome z głową św. Jana Chrzciciela na misie*”, obraz z kolekcji klasztoru ss. Augustianek w Krakowie. *Konserwacja, badanie technologii wykonania, próba przybliżenia datowania i proveniencji* .

(promotor prof. Grażyna Korpala). Po uzyskaniu dyplomu odbyła prawie roczny staż w Królewskim Instytucie Dziedzictwa Artystycznego KIK-IRPA w Brukseli a także uczęszczała na kurs ebenistyki w Instytucie Diderot. W następnym roku z powodzeniem odbyła dwunastomiesięczny staż w Kunsthistorisches Museum w Wiedniu w pracowni konserwacji malarstwa sztalugowego.

W 2009 roku została pracownikiem macierzystego Wydziału w Katedrze Malowideł Ściennych.

W 2011 roku została przyjęta do grupy dwunastu stażystów programu edukacyjnego *Getty Panel Painting Initiative* (Getty PPI) w ramach którego w 2012 roku pracowała pod kierunkiem Raya Marchanta i Simona Bobaka w London Studio of the Hamilton Kerr Institute Uniwersytetu w Cambridge, w 2013 roku uczestniczyła w warsztatach podczas prac konserwatorskich przy obrazach z cyklu św. Katarzyny Aleksandryjskiej Hansa Sueska Kulmbacha ze zbiorów Bazyliki Mariackiej oraz w 2014 roku, przez cztery miesiące, pracowała pod kierunkiem Jose de La Fuente w madryckim muzeum Prado. Ponadto uczestniczyła w serii krótszych – tygodniowych warsztatów dotyczących konserwacji strukturalnej podobrazii drewnianych organizowanych w różnych miastach Europy (Florencja, Madryt, Londyn, Bruksela, Maastricht). Pracowała także w pracowniach konserwatorskich w Brukseli i Wiedniu.

W latach 2011-2012 była stypendystką Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Ocena dorobku

W jej interesującym i zróżnicowanym już dorobku, znajduje się wiele dokonań konserwatorskich związanych z zagranicznymi stażami w Wiedniu, Londynie, Madrycie, Brukseli etc. jak i pracami rodzimych zespołów konserwatorskich. Dotyczy to obrazów wykonanych na podłożach drewnianych, tekstylnych, mebli (m.in. XVIII-to wieczne wyposażenie tzw. Zimowej Zakrystii opactwa w Melku) jak i malowideł ściennych, pochodzących z XV po XVIII wiek.

Doktorantka samodzielnie wykonała prace konserwatorskie przy pięciu obrazach z ołtarza pw. św. Jana Kantego z klasztoru oo. Dominikanów w Krakowie, datowanych na rok 1604, przypisywanych Stanisławowi Boi z wizerunkami świętych: *Jacka, Dominika, Agnieszki z Montepulciano, Katarzyny ze Sieny i Rajmunda de Penyafort*.

Na jej dorobek składa się także konserwacja obrazów *Pocahunek Judasza i Modlitwa w Ogrojcu* należących do kolekcji Bazyliki Mariackiej w Krakowie, datowanych na początek XVII wieku, będących najprawdopodobniej częścią nieistniejącego ołtarza *Zwiastowania* Jakuba Mertensa. W roku bieżącym wraz z Aleksandrą Holą i Grzegorzem Kosteckim wykonała konserwację obrazów na drewnie z wizerunkami świętych *Stanisława i Wojciecha*, należących do nieistniejącego, XV-to wiecznego ołtarza głównego z Katedry Wawelskiej w Krakowie.

Jest autorką publikacji, które ukazały się w branżowych czasopismach min. w Bulletin BRK-APROA, Association Professionnelle de Conservateurs – Restaurateursd'Ouvresd'Art" (Belgia, 2007) a także aktywną uczestniczką międzynarodowych konferencji i sympozjów (*Facing the Challenges of Panel Paintings Conservation: Trends, Treatments and Training* Los Angeles 2009).

Jej wszechstronne zainteresowania i doświadczenie zdobyte podczas licznych staży zagranicznych, jest znakomitą bazą dla dalszych prac badawczych i konserwatorskich prowadzonych w kraju. W oparciu o zdobyte doświadczenie i wiedzę, konfrontowane ze

współczesnymi wyzwaniem przed którymi stoi nasza dyscyplina, Pani Irma Pawelska z powodzeniem samodzielnie realizuje podjęte zadania w obszarze konserwacji dzieł sztuki.

Ocena pracy doktorskiej

Pracę wykonano na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie pod kierunkiem prof. dr hab. Grażyny Korpala.

Doktorantka podjęła temat dotyczący tzw. „warsztatu dominikańskiego” działającego przy konwencie oo. Dominikanów w Krakowie około 1600 roku, któremu przypisuje się kilka niewielkich, bogato złożonych ołtarzy, dekorowanych ornamentem o genezie niderlandzkiej.

Autorka wykonała bardzo szerokie i pogłębione badania porównawcze siedmiu obiektów w tym pięciu ołtarzy: ołtarza pw. św. Jana Kantego z krużganków klasztoru oo. Dominikanów w Krakowie, ołtarza w nagrobku biskupa Iwona Odrowąża w prezbiterium kościoła pw. św. Trójcy w Krakowie, ołtarza pw. św. Anny Samotrzcę z kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie, ołtarza głównego w kościele pw. św. Idziego w Krakowie, ołtarza w zborze ewangelickim ze Stadel oraz dwóch obrazów: obrazu z wizerunkiem św. Tomasza z Akwinu wraz z ramą z „sieni gotyckiej” w klasztorze oo. Dominikanów w Krakowie oraz obrazu z wizerunkiem Katarzyny Sieneńskiej ze zbiorów tegoż klasztoru.

Obiekty te zostały poddane szczegółowej analizie uwzględniającej zarówno zagadnienia historyczne w zakresie proveniencji, autorstwa i warsztatu jak i technologiczne, obejmujące wszystkie elementy konstrukcyjne oraz technikę ich wykonania.

Przedłożony układ pracy jest logiczny, a problemy w niej zawarte przedstawiono w sposób przejrzysty podsumowując je stosownymi wnioskami. Dysertacja liczy 149 stron, zawiera 71 ilustracji, 104 pozycje literatury, w tym 14 archiwalnych (5 rękopisów i 9 starodruków) oraz aneks badawczy ilustrujących wyniki badań specjalistycznych. W opracowaniu nie zawarto odrębnego spisu ani autora sporządzonych rysunków (str. 95-98, str.104).

Analizowany problem omówiono w sposób kompleksowy, uwzględniając zarówno aktualny stan badań zawarty w rozdziale I, cel i zakres pracy w rozdziale II, poprzez analizę historyczną, stylistyczno-formalną i ikonograficzną ołtarzy oraz wybranych innych przykładów zawartych w rozdziale III, aż po szczegółowe ustalenia dotyczące tzw. „warsztatu dominikańskiego” w kontekście nowożytnego warsztatu cechowego Krakowa, zawarte w rozdziałach IV i V.

W dołączonej dokumentacji konserwatorskiej, która stanowi uzupełnienie rozprawy, pewien niedosyt pozostawiają jednak dość ogólne opisy kompozycyjne i ikonograficzne postaci świętych, nie poparte stosownymi przypisami ani jakkolwiek literaturą. Zwłaszcza bardzo powierzchowne analizy portretowe wyobrażonych świętych nie oddają walorów artystycznych tych przedstawień, wykonanych skądinąd przez dobrego cechowego malarza. Łączy się z tym brak rozstrzygnięcia w zakresie techniki malarskiej jaką posłużył się autor. W dokumentacji w karcie identyfikacyjnej zabytku (tzw. tytułowej) określa się ją jako „olejną” (str.3) zaś w opisie techniki wykonania obrazów sztalugowych, wyraźnie wyodrębniono laserunki żywiczne. (str.40,42, 44,48). Tę kwestię należy rozstrzygnąć.

Opracowanie stanu badań oceniam wysoko, ponieważ Autorka swobodnie korzysta z literatury, głównie polskiej, także materiałów archiwalnych śmiało podważając

dotychczasowe ustalenia badaczy. Zwłaszcza próba wyznaczenia kryteriów oceny ołtarzy (retabulów) oraz określenia cech charakterystycznych dla danego warsztatu cechowego jest kluczowe dla tej pracy.

Możliwość bezpośredniego obcowania z dziełem sztuki w procesie jego konserwacji a także przeprowadzenie kompleksowych badań fizyko-chemicznych umożliwiających nie tylko powierzchniowy ogląd ale i pogłębione badania technologiczne, pozwoliło Doktorantce na odtworzenie prawdopodobnej kolejności i harmonogramu prac przy ołtarzu pw. św. Jana Kantego. Dzięki temu stworzono modelowy przykład procesu powstawania snycersko-malarskiego ołtarza architektonicznego w nowożytnym Krakowie. W konsekwencji przyjęto trafnie, że autorami prac było co najmniej kilka niezależnych ekip rzemieślniczych – warsztat snycersko-stolarski, warsztat malarski, oraz malarz – (Stanisław Boia ?) który wykonał obrazy tablicowe wpisane w architekturę ołtarza.

Dyskusyjne wydaje się jednak przeprowadzenie analizy faz chronologicznych obrazów z ołtarza, które zawarto w dołączonej dokumentacji konserwatorskiej.

W oparciu o badania stratygraficzne zobrazowane w tabelach (str. 13-35) wykazano obecność w każdym z obrazów poza fazą I z okresu powstania dzieł tj. 1602 roku, kolejne nawarstwienia związane z pracami konserwatorskimi przeprowadzonymi na początku i w połowie XX wieku. W ten sposób wykazano obecność III faz chronologicznych. Ostatnią przeprowadzoną konserwację zaliczono do fazy IV. Jednakże w wyniku zaproponowanego i zrealizowanego programu prac konserwatorskich doprowadzono do całkowitego usunięcia nieoryginalnych werniksów, retuszy, kitów oraz warstw złota z oryginalnego tła. A więc *de facto* powrócono do fazy pierwszej i całkowicie usunięto II i III. Wydaje się więc zasadne, aby po konserwacji wykazać jedynie obecność dwóch faz: I oryginalnej z początku XVII wieku i II tj. z okresu ostatniej konserwacji w 2013 roku, a nie I i IV. Przemawia za tym także konieczność modyfikacji tabeli stratygraficznej, która w obecnym kształcie jest niezbyt czytelna.

W podsumowaniu rozdziału VI, Doktorantka trafnie proponuje zastosowanie nowych kryteriów oceny wspólnoty warsztatowej retabulów, łącząc w nich elementy analizy z zakresu historii sztuki jak i konserwacji i restauracji dzieł sztuki w postaci: zastosowanego typu architektonicznego ołtarza, jego dekoracji ornamentальной, poprzez interpretację ornamentu i technikę wykonania dekoracji, kończąc analizą konstrukcji stolarskiej ołtarza oraz techniki wykonania podobrazy drewnianych.

Analiza ołtarzy przypisywanych „warsztatowi dominikańskiemu” przeprowadzona w rozdziale VII w oparciu o przyjęte wcześniej kryteria, wskazuje na umiejętności wielopłaszczyznowego i wielowątkowego badania dzieła sztuki przez Doktorantkę i swobodne korzystanie z aparatu naukowego.

Pogłębiona analiza architektoniczna oparta o literaturę, w tym traktaty Sebastiano Serlio i Jacopo Vignoli, pomiary i badanie proporcji poszczególnych elementów składowych ołtarzy, wsparte analizą stylistyczną i technologiczną dekoracji ornamentальной, pozwoliło Doktorantce na wyciągnięcie wniosków, które obaliły dotychczas akceptowaną hipotezę Bożeny Zboińskiej – Daszyńskiej o istnieniu „warsztatu dominikańskiego” w Krakowie.

Zwłaszcza analiza techniki wykonania obiektów, w tym dekoracji ornamentальной, w dużej mierze możliwa dzięki prowadzonym pracom konserwatorskim, wykazała, że ołtarze przypisywane „warsztatowi dominikańskiemu” zostały wykonane w różnych warsztatach i łączy je raczej projekt lub zastosowany typ architektoniczny oraz wzór ornamentu zaczerpnięty z traktatu Hansa Vredemana de Vries niż autorstwo.

Warto w tym miejscu podkreślić, poza widocznymi, satysfakcjonującymi rozwiązaniami natury estetycznej w zakresie restauracji, niezwykłą odpowiedzialność jaką cechowała się Doktorantka w trakcie prac konserwatorskich. przy pięciu obrazach z ołtarza pw. św. Jana Kantego. W zakresie stabilizacji drewnianych podłoży, pomimo obiektywnych trudności, wybrała odpowiednią metodę postępowania i doprowadziła do zachowania elementów oryginalnych (szpong) w procesie modyfikacji ich kształtu. Dzięki temu, drewniane podłoża umożliwiające eksponowanie walorów artystycznych obrazów, zostały poddane konserwacji z poszanowaniem ich znaczenia technicznego, historycznego i dokumentalnego a nade wszystko ze względu na potrzebę zachowania ich integralności. Zaskakuje jednak brak jakichkolwiek zaleceń konserwatorskich w zapisie dokumentacji, a nawet wskazówek dla użytkownika czy też właściciela obiektu.

Praca doktorska napisana jest żywym, poprawnym pod względem gramatycznym językiem. Nieliczne, drobne błędy literowe i niezręczności stylistyczne występujące w tekście nie umniejszają rangi opracowania. Zapis bibliograficzny jest prawidłowy także w zakresie odniesień do danych uzyskanych ze stron internetowych a dobór ilustracji właściwy. Jak już wspomniano nie dotyczy to jednak dokumentacji konserwatorskiej.

Konkluzja

W świetle omówionych w rozprawie interdyscyplinarnych badań Doktorantki, ich poprawnej metodyki i wnoszących nową wiedzę ustaleń, naukowy walor dysertacji nie budzi wątpliwości. Doktorantka, bazując na własnych dociekaniach i empirycznej konserwatorskiej wiedzy, wykazała zarówno samodzielność, jak i umiejętność naukowego dyskursu ze specjalistami z innych dziedzin.

Badania przeprowadzone przez Doktorantkę, ich interpretacja oraz podjęta ambitna próba ustalenia rzeczywistej proveniencji zespołu ołtarzy przypisywanych „warsztatowi dominikańskiemu”, są istotnym i oczekiwanym opracowaniem dotyczącym tego złożonego zagadnienia.

Stwierdzam, że oceniana w niniejszej recenzji dysertacja „*Warsztat dominikański*” w świetle badań konserwatorskich mgr Irmy Pawelskiej, spełnia wymogi określone w art.13 ust 1 Ustawy z dnia 14.03.2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; z późniejszymi zmianami).

